

PRESENTACIÓ

Des de la dècada dels cinquanta, data en què podem situar el naixement de la gerontologia com una ciència social que té per objecte la recerca sobre la vida i la situació dels ancians i el procés d'envelliment en general, s'ha recorregut un llarg camí. Com diu Simone de Beauvoir en el seu llibre *La vieillesse*, el progressiu augment relatiu de la població anciana en aquests anys i la seva concentració en condicions precàries en les ciutats industrials obligaran a plantejar-se el problema d'aquest grup de població i a reflexionar-hi, no sols des del punt de vista mèdic, com s'havia fet fins aleshores, sinó també des d'una perspectiva social i multidisciplinària, d'acord amb l'auge d'altres ciències socials.

L'interès i la preocupació pels vells existeix des de l'antiguitat. Ja Ciceró, en *De Senectute* o Cato Maior ens parlen de les xacres i les desventures que acompanyaven els ancians d'aquella època, moltes de les quals són encara, malauradament, ben actuals. I també les recomanacions d'higiene i de dietètica dictades per Galè, en el segle II de l'era cristiana, foren seguides fins al segle XIX.

Les cròniques de l'edat mitjana ens trasmeten una vellesa caracteritzada per una situació de manca i de misèria generalitzades i fan ressaltar el caràcter tètric d'aquesta etapa de l'existència. Són abundosos, a més de les recomanacions d'higiene i de dietètica, els tractaments i les fórmules per a assolir la longevitat, que era una de les grans preocupacions d'aquells temps. Roger Bacon, en el segle XII, considerava que la vellesa era una malaltia. El Renaixement va oferir la possibilitat d'estudiar el cos humà i, paral·lelament, va permetre el progrés de la medicina. Segons molts autors, s'iniciava una preocupació més gran per l'ancianitat. L'any 1754, Fischer considera que l'envelliment és el resultat de la involució senil dels òrgans i contradiu així la tradició clàssica que el qualificava com una malaltia.

A mitjan segle XIX, la implantació de mesures higièniques a Europa i els avenços de la medicina, preventiva i guaridora, produiran l'envelliment de la població en general i l'augment de la població anciana en particular, que cada vegada esdevindrà més longeva. Els ancians burgesos seran els primers que es beneficiaran d'aquest allargament de la vida. El 1874, l'eminent neuròleg Charcot, que més endavant va tenir una col·laboració directa en l'obra de Freud, publicà, com a resultat d'unes conferències pronunciades sobre la vellesa, el text *Lliçons clíniques sobre les malalties dels vells*. Hom considera aquest text, juntament amb els abundosos estudis realitzats durant el segle XIX, l'antecedent més proper de la necessitat de crear una ciència específica que tracti

els temes relacionats amb la vellesa, ciència que rebrà el nom de gerontologia (del grec, tractat de la vellesa), introduït per Mechnikoff l'any 1908, i també el de geriatria (igualmente del grec, atenció a la vellesa), emprat per Nascher un any després i que correspon a aquesta especialitat en medicina.

A partir dels anys cinquanta, diferents teories tractaran d'explicar, des del punt de vista psicosocial, què els passa a les persones quan es fan velles. Per exemple, la teoria de la desvinculació (Cumming i Henry) sosté que les persones ancianes disminueixen la seva intervenció social, perquè es desvinculen progressivament dels lligams, relacions, tasques que els unien a la societat global. La teoria de l'activitat (Blau), en sentit invers, insisteix en la necessitat que la persona anciana substitueixi la seva activitat laboral per altres activitats i mantingui tants lligams com pugui, la qual cosa serà una de les proves dels seu benestar psíquic. La teoria de la subcultura (Rose) considera els ancians com un grup diferenciats per l'edat, que posseeix uns trets culturals propis. La «subcultura de l'edat» mostra totes les característiques peculiars de qualsevol grup aïllat de la cultura general de la societat en què viu. Strieb avisa del perill inherent a la marginació. Una de les darreres teories (Gubrium) exposa la interacció constant i canviant entre el medi i la persona i en la influència que la persona pot tenir sobre el medi. Som davant d'un enfocament sociològic de l'envelliment, el qual es pot considerar com un intent de reconciliar dinàmicament, respecte a les diferents teories gerontològiques, els aspectes estructurals, interactius i personals.

Basant-se en aquestes i en altres aproximacions a la vellesa, la gerontologia tracta d'englobar i de donar curs tant a les investigacions científiques com als plantejaments de política social.

Al llarg del nostre segle ha cristal·litzat una concepció de la vellesa cada cop més social i menys individualitzada. L'augment actual del nombre de vells, els canvis soferts per la institució de la família i, a més, les formes de vida característiques de la societat industrial, han tingut com a conseqüència que cada vegada siguin més els ancians que no envelleixen en el si de la família i s'apropiïn en les anomenades residències.

En concomitància, l'atenció a l'ancià ha deixat de ser únicament qüestió familiar i ha esdevingut un deure social. Han passat ja molts lustres des que els ancians desvalguts eren acollits als hospitals, al costat dels bojos, malalts i orfes. Més endavant, estaven en mans de la beneficència pública o d'institucions religioses. El gran canvi que avui dia s'ha produït és l'acceptació del fet que el vell (desvalgut o no) té dret a ser assistit socialment a fi que pugui gaudir, senzillament, d'una vida digna i de reconeixement social.

En aquest context, per aprofundir l'estudi de la disciplina esmentada i per col·laborar en la recerca d'una nova concepció de la imatge de la vellesa més ajustada als canvis produïts en la societat actual, presentem aquest número monogràfic de la revista PAPERS, sobre l'envelliment, que reuneix diferents tex-

tos d'especialistes en la matèria des d'un enfocament multidisciplinari en el qual s'aborden els temes següents: Claudine Attias-Donfut intervé sobre la construcció social de la dependència i les xarxes familiars i institucionals del seu entorn, oferint alternatives a l'ajut intergeneracional; Anne-Marie Guille-mard, a través del seu article, ens planteja noves formes d'analitzar l'institu-cionalització de les diferents etapes de la vida a partir del significat de l'edu-cació, el treball i la jubilació. María Teresa Bazo analitza els continguts i les opinions sobre els sentiments i les relacions que els joves manifesten respecte als seus avis i a les seves àvies, les imatges que els hi susciten i la seva pròpia percepció de la vellesa. Carmen Domínguez Alcón ens ofereix una reflexió so-bre els punts de relació entre l'envelliment i la família, tenint en compte els canvis que socialment s'han desenvolupat i els esculls on la vellesa ensopega dins l'entorn actual. Mercè Pérez Salanova ens aporta l'anàlisi de tres plans ge-rontològics ja publicats, que tracten i fan propostes sobre diferents aspectes de la vellesa i ens transmeten una determinada imatge d'aquesta. Pedro Sán-chez Vera realitza una aproximació a la vellesa i la seva relació amb la societat i la producció des del punt de vista sociològic, i destaca els factors diferencials dins la població anciana. María Pía Barenys, realitza un recorregut històric i ideològic del naixement i funcionament de les residències de vells per trobar el seu significat sociològic. Finalment, Elizabeth W. Markson revisa els mites que afecten les velles americanes, el seu estat civil, la composició familiar, el seu pla de vida, renda i treball, ajuts familiars i atencions donades i rebudes.

Aquest monogràfic s'ha dut a terme gràcies també a la col·laboració de les autores dels articles i a la col·laboració dels traductors, de les traductores i dels becaris del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Bar-celona, Núria Sensat, José Antonio Noguera i Javier Marín. I amb el suport específic de la Fundació «la Caixa», que ha fet possible la nostra contribució a la proposta de la Comissió de les Comunitats Europees que, en resposta a la sol·licitud del Parlament Europeu, declara l'any 1993 «Any Europeu de les Persones Grans i de la Solidaritat entre les Generacions».

Podem estar d'acord o no amb les celebracions o amb els anys dedicats a un grup d'edat. Poden i solen representar un homenatge que encobreix una realitat plena de deficiències, això és ben cert. Però, d'altra banda, aquestes manifestacions es poden aprofitar per cridar l'atenció, per fer conèixer una si-tuació o diverses, per promoure estudis, recerques, i, com en el cas nostre, per obrir i establir plataformes de reflexió que serveixin per augmentar la col·la-boració del món del coneixement i de la producció científica acadèmica amb el món de la realitat social.

María Pía Barenys
Coordinadora del volum